

TFRS 15 MÜŞTERİ SÖZLEŞMELERİNDEN HASILAT STANDARDI ÇERÇEVESİNDE HASILAT RAPORLAMASININ KAZANÇ YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: BİST ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

THE EFFECTS OF REVENUE REPORTING WITHIN THE FRAMEWORK OF TFRS 15 REVENUE FROM CONTRACTS WITH CUSTOMERS STANDARD ON EARNINGS MANAGEMENT

Erkan ÖZTÜRK *

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 23.09.2021

Kabul Tarihi: 31.12.2021

Öz

Bu çalışmada; TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardının finansal raporlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede; öncelikli olarak TFRS 15 standardının hasılatın raporlanması ile ilgili olarak getirdiği yaklaşım örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından, normal faaliyetlerinde uzun süreli sözleşmelerle çalışmak zorunda olan bazı sektörlerin faturalanmamış alacaklarını finansal durum tablosunda sözleşme varlığı olarak raporlamaları gerektiğinden hareketle, bu durumun kazanç yönetimine dönüşüp dönüşmediği test edilmesi amacıyla ampirik bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda; 2018, 2019 ve 2020 yıllarında sözleşme varlığı raporlayan belirli sektörlerdeki şirketlerin raporladıkları sözleşme varlıkları dolayısıyla tahakkuk eden hasılat tutarlarının kazanç yönetimine neden olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasılat, Türkiye Finansal Raporlama Standartları, Sözleşme Varlıkları, Kazanç Yönetimi.

JEL Sınıflaması: M40, M41, M42.

Abstract

In this study, it is aimed to determine the effects of TFRS 15 Revenue from Contracts with Customers standard on financial reports. In this framework; firstly, the approach introduced by the TFRS 15 standard regarding the reporting of revenue has been tried to be explained with examples. Then, an empirical study was conducted to test whether this situation leads to earning management, considering that some sectors that have to work with long-term contracts in their normal activities must report their unbilled receivables as contract assets in the statement of financial position. As a result of the research; it has been determined that the revenues accrued due to the contract assets reported by the companies in certain sectors that reporting contract assets in 2018, 2019 and 2020 caused earnings management.

Keywords: Revenue, Turkish Financial Reporting Standards, Contract Assets, Earning Management.

JEL Classification: M40, M41, M42.

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2021; 6(4), 791-805 / DOI: 10.29106/fesa.999726

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi İİBF, erkan.ozturk@ornek.edu.tr, Kırklareli – Türkiye, ORCID: 0000-0002-9356-1557

1. Giriş

2002 yılının Haziran ayı itibariyle Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun (IASB) ajandasına eklenen bir projenin sonucu olan yeni hasılat standardı, 28 Mayıs 2014 tarihinde IASB tarafından nihai metin olarak yayımlanmış ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler nezdinde ilk olarak 1 Ocak 2017 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık dönemlerde uygulanması kararlaştırılmış, ancak bir yıllık erteleme ile 1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık dönemlerde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. Esasen bu standart IASB ile FASB'in (Financial Accounting Standards Board – Finansal Muhasebe Standartları Kurulu) 2002 yılında başlattıkları ortak bir projenin sonucu olup söz konusu proje, her iki standart düzenleyici kuruluşun hasılatın oluşumu konusundaki mevcut eksikliklerini ortadan kaldırılması amacıyla başlatılmıştır. Bu bağlamda, standardın yürürlüğe girmesiyle ilgili söz konusu erteleme temel nedeni FASB'in ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları içerisindeki hasılat tanımının yürürlüğe girmesini bir yıl ertelemesidir. Bu doğrultuda, IASB de proje ortağı olarak IFRS 15'deki iyileştirmeleri gözden geçirmek gerekçesiyle FASB ile ortak hareket etmiştir.

IFRS 15'in yürürlüğe girmesi ile birlikte; AB uygulamasında yürürlükte bulunan IAS 11 ve IAS 18 standartları, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Yorumlama Komitesi (International Financial Reporting Interpretation Committee – IFRIC) tarafından yayımlanan IFRIC 13, IFRIC 15 ve IFRIC 18 yorumları ve 2001 yılında IFRIC yapılandırmasından önce faaliyette bulunan Standart Yorumlama Komitesi (Standard Interpretations Committee – SIC) tarafından yayımlanmış olan SIC-31 yorumu yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye'de de IASB'i takiben TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardı 9 Eylül 2016 tarihli 29826 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış ve AB ile eş zamanlı olarak 1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık dönemlerde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. TFRS 15 standardının yürürlüğe girmesiyle birlikte TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri, TMS 18 Hasılat, TFRS Yorum 13 Müşteri Sadakat Programları, TFRS Yorum 15 Gayrimenkul İnşaat Anlaşmaları, TFRS Yorum 18 Müşterilerden Varlık Transferleri ve TMS Yorum 31 Hasılat-Reklam Hizmetleri İçeren Takas (Barter) İşlemleri yürürlükten kaldırılmıştır.

TFRS 15'in yürürlüğe girmesiyle, hasılatın muhasebeleştirilmesi hususunda önemli ilkeler uygulanmaya başlanmıştır. Bu ilkelerden bazıları, uzun süreli sözleşmelerden doğan hasılatın finansal raporlara yansıtılması gibi uygulamalarla hasılatın finansal raporlara erken yansıtılması (ve henüz faturalanmamış alacakların) sonucunu doğurmakta ve bu uygulamalar finansal bilgi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada öncelikli olarak müşteri sözleşmelerinden doğan hasılatın ilgili standartlar da gözetilerek (örneğin TFRS 9 Finansal Araçlar) farklı kurgular ile nasıl muhasebeleştirilebileceği ele alınmıştır. Ardından, müşteri sözleşmelerinden doğan hasılatın TFRS 15 kapsamında muhasebeleştirilmesi sonucunda finansal performansın ne şekilde etkileneceği tartışılmış ve söz konusu muhasebeleştirme işlemlerinin kazanç yönetimi uygulamalarının bir parçası olup olmadıkları ampirik olarak araştırılmıştır. Böylelikle, bilimsel literatürde oldukça geniş bir alan oluşturan yeni hasılat raporlamasının kazanç yönetimi üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir.

2. Hasılat Standardının Gelişimi ve Sunduğu Yaklaşım

Hasılat standardı, ilk olarak 1982 yılının Aralık ayında yayımlanarak 1 Ocak 1984 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık dönemlerde uygulanmak üzere IAS 18 kodu ile yürürlüğe girmiştir. Ancak, her ne kadar IAS 18 standardı 1993 yılında revize edilmiş ve söz konusu revizyonlar 1995 yılında yürürlüğe girmiş olsa da, IAS 18 uygulayıcılar tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmiştir (Ataman ve Cavlak, 2017; s.404). 2001 yılının Ocak ayında Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, İngiltere ve ABD'nin ulusal standart yayımlayan kuruluşları tarafından gerçekleştirilen toplantıda, hasılatın her türlü satış sözleşmesine uygulanabilir olmasının zorlukları, çoklu sözleşmelere ilişkin hasılat kaydının yapılması, iadeler, verilen garantiler ve takas işlemleri gibi konuların genel olarak tüm taraflarca karşılaşılan problemler olduğu değerlendirilmiş ve toplantıya gözlemci olarak katılan IASB'in bu konuların çözümü için tüm taraflarla koordineli olarak çalışması gerektiği yönünde bir karar alınmıştır (Şavlı, 2016; s.21). Söz konusu problemlere bakıldığında; paket halinde satış işlemlerinin gerçekleştirildiği bazı sektörlerde (örneğin telekomünikasyon) gerçekleştirilen satışların birden fazla mal veya hizmeti içermesi ve bunların IAS 18 standardı kapsamında ayrı olarak muhasebeleştirilemiyor olması karşılaşılan problemler arasında özellikle öne çıkan bir problem olarak görülmektedir (Özerhan ve Sultanoğlu, 2019; s.16).

18 Eylül 2002 tarihinde IASB ve FASB arasında imzalanan ve özünde bir yakınsama projesi olan Norwalk Anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile birlikte taraflar arasındaki öncelikli konulardan biri olan her iki tarafın hasılat standardının uyumlaştırılması konusu da gündeme alınmıştır. Böylelikle, hasılatın muhasebeleştirilmesi konusunda halihazırda devam eden problemler IASB'in ajandasına dâhil edilmiştir. IASB ve FASB'in ortak bir hasılat standardı geliştirmek için bir projede buluşmalarının temel nedenleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Yılmaz ve Calayoğlu, 2016; s.19):

- Mevcut gelir tanıma standardındaki tutarsızlık ve zayıflıkları ortadan kaldırmak,
- Hasılat tanıma sorunlarına karşı daha güçlü ve sağlam bir çerçeve oluşturmak,
- Hasılatın muhasebeleştirilmesine ilişkin olarak, işletmeler, sektörler, karar vericiler ve sermaye piyasaları açısından daha iyi bir karşılaştırılabilirlik sağlamak,
- Finansal tablo kullanıcılarına daha faydalı bilgiler sağlamak için dipnotlarda sunulan bilgileri nicelik ve nitelik açısından iyileştirmek,
- İşletmenin açıklamak zorunda olduğu çok sayıdaki bilgilerin sayısını azaltmak yoluyla finansal tabloların hazırlanmasını basitleştirmek.

2.1. IFRS 15 Standardının Gelişimi

IFRS 15, finansal raporlarını IFRS'lere göre hazırlayan bir işletmenin hasılatını nasıl ve ne zaman muhasebeleştireceğinin belirlemek ve bu işlemlerine ilişkin açıklamalarının finansal tablo kullanıcılarına daha nitelikli bilgi sunabilmesini temin etmek amacıyla hazırlanmış bir standarttır. Standardın gelişim aşamaları Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1. IFRS 15 Standardının Gelişim Süreci

Tarih	Gelişme	Değerlendirme
Haziran 2002	Hasılat konusu IASB'in gündemine alındı.	Daha önceki gelişmeler çerçevesinde proje oluşturuldu.
19 Aralık 2008	"Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerde Hasılatın Tanınmasına İlişkin Ön Görüşler" tartışma metni görüşe açıldı.	Geri dönüşler için son tarih olarak 19 Haziran 2009 tarihi belirlendi.
24 Haziran 2010	"ED/2010/6 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat" taslak metni yayımlandı.	Geri dönüşler için son tarih olarak 22 Ekim 2010 tarihi belirlendi.
14 Kasım 2011	"ED/2011/6 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat" taslak metni yayımlandı. (Yeniden görüşe açıldı.)	Geri dönüşler için son tarih olarak 13 Mart 2012 tarihi belirlendi.
28 Mayıs 2014	IFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardı yayımlandı.	1 Ocak 2017 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık dönemlerde uygulanması kararlaştırıldı.
11 Eylül 2015	IASB, IFRS 15'in yürürlük tarihini 1 Ocak 2018 tarihine erteledi.	1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık dönemlerde uygulanmak üzere yürürlük tarihi ertelendi.
12 Nisan 2016	IFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardına ilişkin açıklamalar yayımlandı.	Standardın temel ilkeleri değiştirilmemekle birlikte açıklığa kavuşturulmuştur.

Kaynak: www.iasplus.com

2002 yılının haziran ayını takiben hazırlanan tartışma metni 19 Aralık 2008 tarihinde yayımlanarak görüşe açılmıştır. Tartışma metninde hasılatın tanınmasına yönelik sözleşmeye dayalı (finansal araçlar, kiralamalar ve sigorta sözleşmelerine yönelik sözleşmeler hariç) bir model önerisine yer verilmiştir. 24 Haziran 2010 tarihinde ise IAS 11 ve IAS 18'in yerini alması planlanan taslak metin yayımlanmış ve hasılatın, işletmenin mal ve hizmetleri müşteriye transfer etmesine bağlı olarak almayı beklediği bedel olarak ölçülebilmesini ve muhasebeleştirilmesini teminin beş aşamalı bir model önerilmiştir. Böylelikle hasılatın oluşumu ile ilgili tek bir standart oluşturmak, hasılatın muhasebeleştirilmesi ile ilgili ilkeleri netleştirmek ve söz konusu ilkelerin farklı sektörlerdeki farklı işlemler için uygulanabilir olmasını sağlamak şeklinde belirlenen amaçlara ulaşmada önemli bir mesafe kat edilmiştir. Bu aşamada belirlenen temel prensipler de dikkate alınarak, 28 Mayıs 2014 tarihinde nihai metin yayımlanmıştır.

IFRS 15'in 1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık hesap dönemlerinden itibaren uygulanmaya başlanması ile birlikte, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nin 1973–1988 tarih aralığında yayımladığı 26 genel standart arasında da yer alan ve yürürlükte bulunduğu süre içerisinde bazı muhtelif değişimlere uğramış olan IAS 11 ve IAS 18 standartları yürürlükten kaldırılmıştır (Ataman ve Cavlak, 2017; s.406). Türkiye'de de IFRS 15 standardı KGK tarafından tercüme edilerek TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardı adıyla 1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan yıllık hesap dönemlerinden itibaren uygulanmak üzere yürürlüğe girmiş ve TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri ve TMS 18 Hasılat standartları yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2. TFRS 15 Hasılat Standardının Getirdiği Yaklaşım

Hasılatın kaydedilmesi ile ilgili olarak TFRS 15 Müşteri Sözlüşmelerinden Hasılat standardının getirdiği yaklaşım, TMS 18 Hasılat standardının yaklaşımından farklıdır. TMS 18 Hasılat standardına göre hasılatın kaydedilmesi için mal ve hizmete ilişkin risk ve getirilerin müşterilere devredilmesi gerekmekte iken, TFRS 15 Müşteri Sözlüşmelerinden Hasılat Standardına göre hasılatın kaydedilmesi için mal ve hizmetin müşterinin kontrolüne geçmesi (müşteri odaklı yaklaşım) gerekmektedir (Özerhan vd., 2015; s.217). Satıcıdan ziyade müşteri odaklı olarak tasarlanan bu yaklaşım, hasılatın olması gerekenden daha erken bir tarihte kaydedilmesine neden olmaktadır (Özerhan ve Sultanoğlu, 2019; s.16). Özellikle, uzun vadeli sözlüşmelerin yapıldığı sektörlerde bu durumla daha fazla karşılaşılmaktadır (Yılmaz ve Calayoğlu, 2016; s.21). Dolayısıyla, uzun vadeli sözlüşmeler yapılmasının kaçınılmaz olduğu bazı sektörlerde TFRS 15 kapsamında tahakkuku gerçekte ancak henüz faturalandırılmamış (alacak hakkı elde edilmemiş) hasılatın kaydedilmesi şeklindeki işlemlerde önemli artışlar yaşanmaktadır (Lee ve Kwon, 2020; s.25). Bu çerçevede, standardın uygulanmasından en fazla etkilenen sektörler arasında yazılım, telekomünikasyon, sağlık ve inşaat sektörleri sayılabilir.

TFRS 15 Müşteri Sözlüşmelerinden Hasılat standardının uygulanmasında 5 aşamalı bir modelden yararlanılmaktadır. Bu aşamalar aşağdaki gibidir (Ataman ve Cavlak, 2017; s.408):

- 1- Sözlüşmenin Tanımlanması
- 2- Edim Yükümlülüklerinin Tanımlanması
- 3- İşlem Bedelinin Belirlenmesi
- 4- İşlem Bedelinin Sözlüşmedeki Edim Yükümlülüklerine Dağıtılması
- 5- Yerine Getirilen Edim Yükümlülüklerine İ̇sabet Eden Hasılatın Kaydedilmesi

TFRS 15 Müşteri Sözlüşmelerinden Hasılat standardında belirlenen beş aşama, farklı sektörlerde farklı etki düzeyleri göstermektedir. Bu etkiler Tablo 2'deki gibi özetlenebilmektedir:

Tablo 2. TFRS 15'deki Model Aşamaların Farklı Sektörlere Etkileri

Sektörler	Etkilenilen Aşamalar				
	1	2	3	4	5
Uzay ve Savunma	X		X		X
Varlık Yöneticileri			X		
Yapı ve İnşaat			X		X
Fason Üreticiler					X
Lisans Verenler (medya, yaşam bilimleri, franchise)	X	X			X
Gayrimenkul	X	X			X
Yazılım		X		X	X
Telekomünikasyon		X		X	

Kaynak: (Saban vd., 2019; s.46.)

TFRS 15'e göre, müşteri ile yapılan bir sözlüşmede belirtilen (veya üzerinde anlaşılan) mal ve hizmetler için edim yükümlülükleri belirlenir. Edim yükümlülüğü ise, mal veya hizmetin kontrolünün müşteriye devrine yönelik bir taahhüttür. Mal veya hizmetin kontrolünün müşteriye devrine yönelik taahhüdün yerine getirilmesi durumunda, söz konusu mal veya hizmetin edimi doğrudusunda hesaplanan ve edim yükümlülüklerine dağıtılan işlem bedeli hasılat olarak finansal tablolara alınmaktadır. TFRS 15'de tanımlanan bu model, kısa süreli sözlüşmeler açısından pratik bir biçimde uygulanabilmektedir. Örneğin, edim yükümlülüklerinin belirli bir anda yerine getirildiği bir sözlüşmede hasılat genellikle sabit bir tutar üzerinden kolaylıkla belirlenebilmekte ve finansal tablolara yansıtılabilmektedir. Ancak; uzun süreli sözlüşmelerde, sözlüşme ile ilgili belirsizliklerin artması ile değişken bedel tahminlerinin yapılması gerekmekte ve uzun dönemde önemli bir finansman bileşeninin oluşmasına nedeniyle hasılattan ayrı olarak faiz geliri veya giderinin kaydedilmesi gerekli olabilmektedir. Ayrıca; uzun süreli bir sözlüşmede, hakedişlerin ve yerine getirilen edim yükümlülükleri nedeniyle kayıt altına alınan hasılatın farklı dönemlere isabet etmesi, sözlüşme varlığı (veya alacak) veya sözlüşme yükümlülüğü olarak raporlanan tahakkukların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Hasılatın finansal raporlara alınmasında uzun süreli sözlüşmelerin burada sayılan etkileri finansal raporlardan okunan finansal performans üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bununla birlikte, ihtiyari tahakkuklarda meydana gelen artışlar kazanç yönetimi üzerinde etkili olabilmektedir.

3. TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı Kapsamındaki Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi (Alacak veya Sözleşme Varlığı ve Sözleşme Yükümlülüğü Raporlanması)

İşlem bedelinin belirlenmesi, beş aşamalı modelin üçüncü aşamasıdır. Bu aşamada işlem bedelinin sabit ve/veya değişken bedeller içeriyor olması, sözleşmede önemli bir finansman bileşeninin bulunması, ödemede gayri nakdi bedelin var olması ve müşteriye geri ödenebilir (kupon, hediye çeki vb.) bedelin bulunması gibi durumlar nedeniyle hasılat olarak kaydedilmesi gereken rakam üzerinde hesaplama ve muhakeme yapılması gerekebilmektedir. Standardın en önemli aşamalarından biri olan üçüncü aşamada hesaplanan işlem bedeli edim yükümlülüklerine dağıtıldıktan sonra, yerine getirilen yükümlülüğü ölçüsünde (belirli bir anda veya zamana yayılı olarak) hasılat muhasebeleştirilecektir. Söz konusu işlemler sırasında hasılatın daha erken veya daha geç kaydedilmesine yönelik farklı durumlarla karşılaşabilmektedir.

3.1. İşlem Bedelinin Belirlenmesi – Değişken Bedel Unsurunun Var Olması

Sözleşmede taahhüt edilen işlem bedeli belirlenirken indirimler, para iadeleri, geri ödemeler, puanlar, fiyat avantajı, teşvikler, performans primleri, cezalar ve benzeri diğer unsurlar nedeniyle işlem bedeli değişken olabilmektedir (TFRS 15; Md. 51). Değişken bedel esasen geleceğe yönelik bir tahmindir. Değişken bedelin tahmini, beklenen değer veya en muhtemel tutar yöntemlerinden hangisi daha iyi tahmin sağlayacaksa onunla tahmin edilir (TFRS 15; Md. 53). Örneğin; işletme, bir müşteriden tahsil ettiği bedelin bir kısmını veya tamamını bu müşteriye geri ödemeyi bekliyorsa, finansal tablolara bir iade yükümlülüğü yansıtır. İade yükümlülüğü, işletmenin tahsil ettiği (veya edeceği) bedelin hak etmeyi beklemediği kısmı üzerinden hesaplanır (TFRS 15; Md. 55).

➤ Değişken Bedel İle İlgili Örnek (İade Yükümlülüğü):

ÖRNEK İşletmesi, 27.12.20X9 tarihinde bir müşterisi ile maliyet bedeli 60TL/adet, satış fiyatı 100TL/adet olan 1.000 adet Z ürününü devretmek üzere bir sözleşme yapmış ve aynı tarihte ürünlerin devrini gerçekleştirerek, bedelini banka aracılığıyla peşin tahsil etmiştir. ÖRNEK işletmesi, kullanılmamış olması şartıyla, müşteriye 30 gün içinde ürünü iade hakkı tanımakta ve bedelini geri ödemektedir. İşletme, işlem bedelini (hak etmeyi beklediği bedeli) belirlemek için beklenen değer yaklaşımını uygulamış ve geçmiş deneyimlerine dayalı olarak satılan ürünlerin 15 adedinin geri iade edilebileceğini tahmin etmiştir. İade gelen ürünler tekrar kârlı bir biçimde satılabilmektedir. İşletme stokların izlenmesinde sürekli envanter yöntemini uygulamaktadır. Buna göre, TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardı kapsamında 27.12.20X9 tarihinde muhasebe kayıtları yapılacaktır. İşletme 100TL/adet × 1.000 adet = 100.000TL değerinde satış yapmış olmasına karşın iade yükümlülüğü bulunmaktadır. İade yükümlülüğü 100TL/adet × 15 adet = 1.500TL olacaktır. Dolayısıyla hasılatı tutarı 100.000 – 1.500 = 98.500TL olacaktır. Buna göre, satışa ilişkin olarak yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir: (Örneklere KDV İhmal Edilmiştir.)

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X27.12.20X9..... 102 BANKALAR 600 YURTIÇİ SATIŞLAR 326 DİĞER TİCARİ BORÇLAR - İade Yükümlülükleri	100.000	98.500 1.500

ÖRNEK işletmesinde stokların izlenmesinde sürekli envanter yöntemi kullanıldığından, 27.12.20X9 tarihinde satılan ticari malların maliyeti kaydı da yapılmalıdır. Satılan ticari malların maliyeti 60TL/adet × 1.000 adet = 60.000TL olmasına rağmen 60TL/adet × 15 adet = 900TL maliyetindeki ticari mallar satışların maliyeti içerisinde değil, finansal durum tablosunda iadesi beklenen stoklar içerisinde raporlanmalıdır. Maliyet kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X27.12.20X9..... 621SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ 153 TİCARİ MALLAR - İadesi Beklenen Stoklar 153 TİCARİ MALLAR	59.100 900	60.000

Yapılan bu iki muhasebe kaydı neticesinde; ÖRNEK işletmesinin 31.12.20X9 tarihli finansal durum tablosunda 100.000TL banka mevduatı, 900TL iadesi beklenen stok ve 1.500TL kısa vadeli iade yükümlülüğü raporlanacaktır. Ayrıca; ÖRNEK işletmesini 31.12.20X9 tarihli kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunun kâr veya zarar kısmında 98.500TL hasılat ve 59.100TL satılan ticari mallar maliyeti raporlanacaktır. Özetle; ÖRNEK işletmesi için tahmin edilen iadelerin gelecek dönem(ler)de gerçekleşmemesi/veya daha az gerçekleşmesi durumunda cari dönem hasılatının gelecek dönem(ler)e taşınması söz konusudur. Bu durum, kazanç yönetimi etkisi yaratabilmektedir.

3.2. İşlem Bedelinin Belirlenmesi – Sözleşmede Önemli Bir Finansman Bileşeninin Var Olması

TFRS 15'e göre, taahhüt edilen mal veya hizmetler devredildiğinde (veya devredildikçe) müşteri bu mal veya hizmetler için nakden ödeme yapmış olsaydı ödeyeceği fiyatı (diğer bir ifadeyle nakit satış fiyatını) yansıtan bir tutar üzerinden hasılatın işletmenin finansal tablolarına alınmasını teminin işlem bedeli düzeltilir (TFRS 15; Md. 61). Ancak; bu düzeltme işlemi, sözleşmede önemli bir finansman bileşeninin bulunmaması durumunda veya sözleşmede önemli bir finansman bileşeni bulunmasına karşın standardın 63. Maddesinde yer alan kolaylaştırıcı uygulamadan yararlanılabilmesi hallerinde yapılamayacaktır. Sözleşmede önemli bir finansman bileşeninin varlığı değerlendirilirken; varsa, taahhüt edilen bedel ile taahhüt edilen mal veya hizmetlerin nakit satış bedeli arasındaki fark ve işletmenin taahhüt ettiği mal veya hizmetleri müşterisine devrettiği zaman ile müşterinin bu mal veya hizmetler karşılığı ödeme yaptığı zaman arasında geçmesi beklenen sürenin uzunluğu ile ilgili piyasada yaygın olan faiz oranları göz önünde bulundurulur.

İşlem bedelinin sözleşmede var olan önemli bir finansman bileşenine göre düzeltilmesi sonucunda faiz geliri veya faiz gideri (sözleşme başlangıcında işletme ile müşterisi arasında ayrı bir finansman işlemi yapılmış olsaydı, bu işleme yansıtılacak iskonto oranını kullanılarak) hesaplanır ve bulunan bileşen tutarı hasılatın ayrı olarak kaydedilir. Faiz gelirleri ve faiz giderleri, müşteri ile yapılan sözleşmenin bir sözleşme varlığı (veya alacağı) veya bir sözleşme yükümlülüğü olarak muhasebeleştirilmesi ölçüsünde finansal tablolara alınır (TFRS 15; Md. 65).

➤ Önemli Finansman Bileşeni İle İlgili Örnek (Ödemenin Sözleşmenin Başında Yapılması ve Edim Yükümlülüğünün Sözleşmenin Sonunda Yerine Getirilmesi):

ÖRNEK İşletmesi, makine satışına ilişkin olarak 01.01.20X7 tarihinde bir müşterisi ile sözleşme düzenlemiştir. Satış sözleşmesine göre makine 24 ay sonra müşteriye teslim edilerek, kontrolü devredilecektir. İşletme edim yükümlülüğünü 24 ay sonra tek seferde (belirli bir anda) yerine getirecektir. Sözleşmede müşteriye ödeme için iki teklifte bulunulmuştur. Birinci teklif, müşterinin makinenin kontrolünü elde edeceği 24 ay sonra 5.000.000TL ödemesi, ikinci teklif sözleşmenin imzalandığı tarihte müşterinin 4.000.000TL ödemesidir. Müşteri ikinci teklifi kabul etmiş ve sözleşmenin imzalandığı tarihte 4.000.000TL ödemeyi banka havalesi yolu ile gerçekleştirmiştir. İşletme yönetimi, ödemenin yapıldığı tarih ile makinenin kontrolünün devredileceği tarih arasında uzun bir süre olduğu için sözleşmenin önemli bir finansman unsuru içerdiğini değerlendirmiştir. Sözleşmede yer alan etkin faiz oranı (24 ay sonraki 5.000.000TL'yi 4.000.000TL'ye eşitleyen oran) %11,8'dir. Ancak, müşteri ile ayrı bir finansman anlaşması yapılmış olsaydı uygulanacak faiz oranı %8'dir. TFRS 15 kapsamında; sözleşmenin düzenlendiği 01.01.20X7 tarihindeki muhasebe kaydını, 31.12.20X7 ve 31.12.20X8 tarihindeki kayıtları, 24. ayın sonunda, 01.01.20X9 tarihinde makinenin müşteriye teslim edilerek, kontrolünün devredilmesi işlemine ilişkin muhasebe kayıtları yapılacaktır. (Muhasebe kayıtlarında KGK tarafından yayımlanan Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Hesap Planı taslağından yararlanılmış ve KDV ihmal edilmiştir.) Örnekte ödeme peşin olarak bugünkü değer üzerinden alınmıştır. Ancak edim yükümlülüğünün gerçekleşeceği tarih uzun bir süreyi kapsadığından önemli bir finansman bileşeni oluşmaktadır. Buna göre, sözleşme yükümlülüğü sözleşme süresi boyunca faizlendirilecektir. Faizlendirmede yararlanılan oran ise, sözleşme başlangıcında işletme ile müşterisi arasında ayrı bir finansman işlemi yapılmış olsaydı, bu işleme yansıtılacak iskonto/faiz oranı olacaktır. Çünkü bu oran, sözleşmeye göre finansmanı alan (ödemeyi peşinen alan) tarafın kredi özelliklerinin yanı sıra, sözleşme kapsamında devredilen varlıklar dâhil müşteri veya işletme tarafından sağlanan teminat veya güvenceleri de yansıtmalıdır (TFRS 15; Md. 64).

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X01.01.20X7..... 102 BANKALAR 441 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN Y.	4.000.000	4.000.000

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X7..... 673 DİĞER FAİZ GİDERLERİ 441 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN Y. 4.000.000×0,08=320.000TL	320.000	320.000

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X8..... 673 DİĞER FAİZ GİDERLERİ 441 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN Y. 4.320.000×0,08 = 345.600TL	345.600	345.600

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X8..... 441 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN YÜKÜMLÜLÜKLER 341 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN Y. Sözleşme yükümlülüğünün kısa vadeye düşmesi.	4.665.600	4.665.600

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X01.01.20X9..... 341 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN YÜKÜMLÜLÜKLER 600 YURTİÇİ SATIŞLAR Edim yükümlülüğünün yerine getirilmesi.	4.665.600	4.665.600

ÖRNEK işletmesinin muhasebe kayıtlarına bakıldığında, sözleşme yükümlülüğünün bir avans hesabı gibi işlediği görölmektedir. Bunun sonucunda, peşin olarak tahsil edilen sözleşme bedelinin gelecekteki edime bağlı olarak, edim yükümlülüğünün gerçekleştirildiği tarihte hasılat olarak kaydedilmesi söz konusu olmaktadır. Ayrıca; sözleşmenin önemli bir finansman bileşeni içermesi durumunda, peşin bedel üzerinden işletilen faiz sözleşme dönemleri boyunca gider olarak kar veya zarara yansıtılmakta, edimin gerçekleştiği tarihte ise önceki dönemlerde gider olarak muhasebeleştirilen faiz ve sözleşme yükümlülüğü hasılatına yansıtılmaktadır. Elbette ki bu durum da, kazanç yönetimi üzerinde etkili olabilmektedir.

➤ **Önemli Finansman Bileşeni İle İlgili Örnek (Edim Yükümlülüğünün Sözleşmenin Başında Yerine Getirilmesi Ödemenin Sözleşmenin Sonunda Yapılması):**

Makine üretimi ve satışı yapmakta olan ÖRNEK İşletmesi, makine satışına ilişkin olarak 01.01.20X7 tarihinde bir müşterisi ile sözleşme düzenlemiştir. Satış sözleşmesine göre makine müşteriye hemen ve tek seferde (belirli bir anda) teslim edilerek, kontrolü devredilecektir. Sözleşmede müşteriye ödeme için iki teklifte bulunulmuştur. Birinci teklif, müşterinin makinenin kontrolünü elde ettiği anda (sözleşme başlangıcında) 4.000.000TL ödemesi, ikinci teklif müşterinin 24 ay sonra 5.000.000TL ödemesidir. (Müşteri açısından 24 ay boyunca herhangi bir ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır.) Müşteri ikinci teklifi kabul etmiş ve 24 ay sonra 5.000.000TL ödemeyi banka havalesi yolu ile gerçekleştirmiştir. İşletme yönetimi sözleşmenin başlangıcında, makinenin kontrolünün devredildiği tarih ile ödemenin yapılacağı tarih arasında uzun bir süre olduğu için sözleşmenin önemli bir finansman unsuru içerdiğini değerlendirmiştir. Sözleşmede yer alan etkin faiz oranı (24 ay sonraki 5.000.000TL'yi 4.000.000TL'ye eşitleyen oran) %11,8'dir. Ancak, müşteri ile ayrı bir finansman anlaşması yapılmış olsaydı uygulanacak faiz oranı %8'dir. TFRS 15 kapsamında; sözleşmenin düzenlendiği 01.01.20X7 tarihindeki muhasebe kaydını, 31.12.20X7 ve 31.12.20X8 tarihindeki kayıtları, 24. ayın sonunda, 01.01.20X9 tarihinde müşterinin ödemeyi yapması işlemine ilişkin muhasebe kayıtları yapılacaktır. (Muhasebe kayıtlarında KGK tarafından yayımlanan Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Hesap Planı taslağından yararlanılmış ve KDV ihmal edilmiştir.) Müşteri ile ayrı bir finansman anlaşması yapılmış olsaydı uygulanacak faiz oranı %8 olduğundan, müşterinin 24 ay sonra ödeme yükümlülüğü bulunan tutar olan 5.000.000TL bu oran ile iskonto edilecektir. Buna göre 5.000.000TL'nin bugünkü değeri aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

$$\text{Bugünkü Değer} = \frac{5.000.000}{(1 + 0,08)^2} = 4.286.694\text{TL}$$

Örnek gereği müşterinin ödeme yükümlülüğü henüz bulunmamakla birlikte, satıcı tarafından fatura düzenlendiğinden (koşulsuz alacak hakkı olduğundan) ticari alacak oluşmaktadır. Bu nedenle, yerine getirilen edim yükümlülüğü ile ilgili olarak finansman bileşeni etkisinden iskonto edilmiş tutar hasılat olarak kaydedilirken, bunun karşılığında uzun vadeli ticari alacak kaydedilecektir.

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X01.01.20X7..... 220 MÜŞTERİLERDEN ALACAKLAR 600 YURT İÇİ SATIŞLAR 228 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL.	5.000.000	4.286.694 713.306

$$31.12.20X7 \text{ tarihindeki itfa edilmiş maliyet} = \frac{5.000.000}{(1 + 0,08)} = 4.629.630\text{TL}'dir.$$

Buna göre 342.936TL 20X7 yılının faiz geliri olacaktır. Değerleme kaydı aşağıdaki gibidir:

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X7..... 228 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL. 640 ESAS FAALİYET ALACAKLARINA İLİŞKİN VADE FARKI GEL. VE ESAS FAALİYETLERLE İLGİLİ KUR FARKI KAZANÇLARI	342.936	342.936

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X7..... 120 MÜŞTERİLERDEN ALACAKLAR 220 MÜŞTERİLERDEN ALACAKLAR	5.000.000	5.000.000

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X7..... 228 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL.	370.370	
	128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL.		370.370

20X8 yılının sonu itibariyle faiz tahakkuku gerçekleŐecek ve sözleşme gereği hakediŐ oluŐacaktır. Tahsilatın zamanında yapılmış olması durumunda, yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X8..... 128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL. 640 ESAS FAALİYET ALACAKLARINA İLİŞKİN VADE FARKI GEL. VE ESAS FAALİYETLERLE İLGİLİ KUR FARKI KAZANÇLARI	370.370	370.370

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
X31.12.20X8..... 102 BANKALAR	5.000.000	
	120 MÜŞTERİLERDEN ALACAKLAR		5.000.000

ÖRNEK işletmesinin yukarıda yapılan kayıtlardan görüleceği üzere sözleşmenin başlangıcında gerçekleştirilen edim yükümlülüğü için hasılat kaydedilmiŐ ve nakit hareketi gerçekleŐene kadarki zaman sürecinde alacak hakkı Şeklinde tahakkuk kaydı yapılmıştır. Ayrıca, sözleşmenin başlangıcında hasılatın kaydedilmesini takiben, alacak hakkı için belirlenen iskonto sözleşme süresi boyunca faiz geliri olarak muhasebeleŐtirilmiŐtır. Örnekten de anlaşılacağı üzere, uzun süreli bir sözleşme söz konusu olduğunda, gerçekleŐen edim yükümlülüğüne bağlı olarak hasılat ve faizin nakit hareketinin gerçekleŐtiđi dönemden farklı dönemlerde kar veya zarar tablosuna yansıtılması mümkün olabilmektedir. Elbette ki bu durum da, kazanç yönetimi üzerinde etkili olabilmektedir.

3.3. İŞlem Bedelinin Belirlenmesi – Ödeme Aracı Olarak Gayri Nakdi Bedelin Bulunması

Müşterinin gayri nakdi bedel ödeme taahhüdünün bulunduğu sözleşmelerle ilgili işlem bedelini belirlemek için, işletme, gayri nakdi bedeli (veya gayri nakdi bedel taahhüdünü) gerçeğe uygun değerinden ölçer (TFRS 15; Md. 66). Ancak gayri nakdi bedelin gerçeğe uygun değerini, bedelin biçimine bağlı olarak veya bedelin biçimi dıŐındaki nedenlerden dolayı deđiŐebilir (TFRS 15; Md. 68).

3.4. İŞlem Bedelinin Belirlenmesi – MüŐteriyeye Ödenebilir Bedelin Bulunması

Bir müŐteriyeye ödenebilir bedel, işletmenin müşterisine ödeyeceği veya ödemeyi beklediği nakdi tutarları kapsamaktadır. MüŐteriyeye ödenebilir bedel iŐletmeye borçlu olunan tutarlara karşı iŐletilebilecek puan veya diğer unsurları da (örneğin kupon veya hediye çeki gibi) kapsar. MüŐteriyeye yapılan ödeme müşterinin iŐletmeye devrettiği farklı mal veya hizmetler karşılığında yapılmıyorsa, işletme müŐteriyeye ödenebilir bedeli işlem bedelinde ve dolayısıyla hasılatta azaltma olarak muhasebeleŐtirir. MüŐteriyeye ödenebilir bedelin değişken bir tutar içermesi durumunda, işletme işlem bedelini beklenen değer veya en muhtemel sonuç yöntemlerinden uygun olanı ile tahmin eder.

➤ **MüŐteriyeye Ödenebilir Bedelin Bulunması İle İlgili Örnek (MüŐteriyeye Ödenebilir Bedelin İŞlem Bedelinden İndirilmesi):**

ÖRNEK İşletmesi, müşterilerinin 500TL ve 1.000TL tutarlarındaki alışverişı karşılığında bir ay geçerli kupon vermektedir. Ay sonu itibariyle 2.000.000TL tutarında satış işlemi gerçekleştirilmiş olup toplam 50.000TL tutarında kupon müşterilerin hesaplarına yüklenmiştir. İşletme, en gerçekçi tahmin olarak toplam kupon tutarının yarısının kullanılacağını tahmin etmiştir. Buna göre, hasılat olarak kaydedilmesi gereken tutar hesaplanacaktır. Satış tutarı 2.000.000TL olmasına karşın, müşteriye geri ödenebilir tutarı 25.000TL (50.000/2) olarak tahmin etmektedir. O halde bu tutar, hasılatтан azaltma şeklinde muhasebeleştirilmelidir. Öncelikli olarak satış tutarının nispi tek başına fiyat esasına göre hasılat ve puan arasında dağıtılması gerekmektedir. Çünkü müşterinin kullanım opsiyonu bulunan mevcut puanlarının müşteri tarafından gelecekte ayrı alış işlem(ler)inde kullanılması durumunda, kullanılan puan tutarının satıcı tarafından hasılatта yansıtılması söz konusudur. Bu durumda toplam kupon tutarı kuponun verildiği tarih itibariyle farklı edim yükümlüğünün/yükümlülüklerinin kapsamında ele alınmalı ve nispi tek başına fiyat esasına göre dağıtılmalıdır. Dağıtım işlemi aşağıdaki gibidir:

Edim Yükümlülüğü	Tutar	Dağıtımın Hesaplanması	Dağıtılan İşlem Maliyeti
Satış Tutarı	2.000.000	$2.000.000 \times (2.000.000 / 2.025.000)$	1.975.309
Puan	25.000	$2.000.000 \times (25.000 / 2.025.000)$	24.691
Toplam	2.025.000		2.000.000

Buna göre, hasılatта ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır: (Muhasebe kayıtlarında KGK tarafından yayımlanan Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Hesap Planı taslağından yararlanılmış ve KDV ihmal edilmiştir.)

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
XXX.XX.20XX..... 100 NAKİT KASASI 600 YURT İÇİ SATIŞLAR 341 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN YÜKÜMLÜL.	2.000.000	1.975.309 24.691

Yapılan bu muhasebe kaydı neticesinde; ÖRNEK işletmesi 2.000.000TL tutarındaki satışının tamamını değil, 1.975.309TL tutarındaki kısmını hasılatта yansıtılabilmektedir. Bu ise, kar veya zararın 24.691TL daha düşük raporlanmasına neden olmaktadır. Buradaki hesaplamalar da, raporlayan işletmenin finansal tablolarında ihtiyari tahakkuklar oluşturup ve kazanç yönetimine neden olabilmektedir.

3.5. Hasılat Tutarının Belirlenmesi (Edim Yükümlülüklerine Dağıtılması) ve Finansal Raporlara Alınması

İşlem bedelinin belirlenmesinin ardından hasılat olarak finansal raporlara yansıtılabilmesi için edim yükümlülükleri arasında dağıtılması gerekmektedir. Sözleşmede tek bir edim yükümlülüğünün bulunduğu durumda dağıtım işlemi uygulanmayacaktır (TFRS 15; Md. 75). Ancak, farklı zamanlarda (zamana yayılı olarak) gerçekleştirilen farklı edim yükümlülüklerinin (farklı mal ve hizmetlere ilişkin) bulunması durumunda işletme, işlem bedelini edim yükümlülükleri arasında nispi tek başına fiyat esasına göre dağıtır (TFRS 15; Md. 73). İşletme nispi tek başına fiyatı belirlerken bir mal veya hizmetin işletme tarafından benzer durumlarda ve benzer müşterilere ayrı olarak satılması halinde gözlemlenebilir olan fiyattan yararlanır. Ancak, tek başına satış fiyatının doğrudan gözlemlenebilir olmaması durumunda işletme; nispi tek başına fiyatın tahmini için düzeltilmiş piyasa değerlendirme yaklaşımını, beklenen maliyet artı kar marjı yaklaşımını, bakiye yaklaşımını veya benzeri (standart ile uyumlu) bir yaklaşımı kullanarak nispi tek başına fiyatı tahmin eder (TFRS 15; Md. 78-79). Böylece, piyasa gözlemi veya tahmin yolu ile elde edilen nispi tek başına fiyatlar işlem bedelinin edim yükümlülüklerine dağıtılmasında kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra; nispi tek başına fiyatın belirlenmesi ile birlikte, sözleşmedeki indirimler, sözleşmedeki değişken bedeller (örneğin müşteriye ödenebilir bedel) ve değişken bedeldeki değişimler de dağıtımта tabi olacaktır (TFRS 15; Md. 81, 84, 87). Dağıtımlar sonucu hasılat ve yükümlülük (henüz hasılatта yansıtılamayacak olan) olarak ayrılan tutarlar ayrı ayrı kayıt altına alınacaktır.

➤ Edim Yükümlülüğünün Mal ve Hizmetler Arasında Dağıtılmasına Örnek (İndirimin Bulunması):

ÖRNEK GSM İşletmesi, aylık 200TL bedelle 24 ay abonelik taahhüdü karşılığında müşterilerine tek başına satış fiyatı 2.000TL olan bir telefon hediye etmektedir. Telefon istemeyen müşterilerine ise aylık 150TL karşılığında iletişim planı satılmaktadır. ÖRNEK GSM operatörü, telefon hediyesi şeklinde yapılan sözleşmede farklı mal ve hizmete ait iki ayrı edim yükümlülüğü ölçmektedir. Telefon hemen teslim edilmekte (belirli bir anda) iken abonelik bedelinin ölçümünde zamanın ilerlemesinden yararlanılmaktadır. ÖRNEK GSM operatörünün bu kampanya dahilinde bir müşterisine hizmeti ve telefonu paket halinde satmış olması halinde ilk aya ait hasılat tutarının ve hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi TFRS 15 kapsamında ele alınacaktır.

Müşteri ile yapılan sözleşme gereği 200TL faturalandırılarak tahsil edilecektir. Ancak hasılat olarak kayıt altına alınacak rakam fatura tutarından farklı olacaktır. Hasılat telefonun hemen teslimi ve iletişim planının ediminin zamana yayılı olarak ilerlemesinden kaynaklı mevcut edim yükümlülüğünün yerine getirilmesi şeklinde hesaplanacaktır. Ancak, öncelikle işlem bedelinin indirim de hesaba katılarak edim yükümlülüklerine dağıtılması gerekmektedir. Hesaplama aşağıdaki gibidir:

$$\text{İletişim Planının Nispi Tek Başına Satış Fiyatı} = 150\text{TL/ay} \times 24 \text{ ay} = 3.600\text{TL}$$

$$\text{Telefonun Nispi Tek Başına Satış Fiyatı} = 2.000\text{TL}$$

$$\text{Kampanya Dâhilinde Fiyat} = 200\text{TL/ay} \times 24 \text{ ay} = 4.800\text{TL}$$

$$\text{İndirim Tutarı} = (3.600\text{TL} + 2.000\text{TL}) - 4.800\text{TL} = 800\text{TL}$$

Buna göre, 800TL tutarındaki indirimin edim yükümlülükleri arasındaki oransal dağıtımı (nispi tek başına fiyat esasına göre) aşağıdaki gibi olacaktır.

Edim Yükümlülüğü	Nispi Tek Başına Satış Fiyatı	İndirimin Dağıtımı	İndirimli Fiyat
İletişim Planı	3.600TL	$800 \times (3.600/5.600) = 514\text{TL}$	3.086TL
Telefon	2.000TL	$800 \times (2.000/5.600) = 286\text{TL}$	1.714TL
Toplam	5.600TL		4.800TL

Telefonun hasılatla yansıtılmasında, edim yükümlülüğünün belirli bir anda yerine getirilmesinden (telefonun müşteriye hemen teslim edilmesinden) dolayı 1.714TL'nin tamamı hasılat olarak kayıt altına alınacaktır. İletişim planının hasılatla olarak kaydedilmesi ise zamana yayılı ilerleme ile ölçülmelidir. Buna göre; 3.086TL olarak hesaplanan iletişim planı tutarının bir aya isabet eden kısmı olarak $3.086\text{TL}/24 = 128,58\text{TL}$ hesaplanacak ve hasılat olarak kayda alınacaktır. Dolayısıyla $1.714\text{TL} + 128,58\text{TL} = 1.842,58\text{TL}$ hasılat olarak kayıt altına alınacaktır. (Esasen 128,58TL'nin ay sonunda zamanın geçmesi ile kayıt altına alınması gerekmektedir. Ancak örnekteki muhasebe kaydının sadeliği açısından bu durum ihmal edilmiştir.) ÖRNEK GSM operatörü 1.842,58TL hasılatı kayıt altına almış olmakla beraber yalnızca 200TL faturalandırılarak tahsilat yapmıştır. Hasılat olarak kaydedilen ancak henüz fatura kesilip alacak haline dönüşmemiş olan uzun vadeli tutar sözleşme varlığı olarak duran varlıklar içerisinde izlenecektir.

Yapılan hesaplama ve açıklamalar sonucunda hasılatın ve sözleşme varlığının kayıt altına alınması aşağıdaki gibi olacaktır: (Muhasebe kayıtlarında KGK tarafından yayımlanan Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Hesap Planı taslağından yararlanılmıştır.)

Mad. No	AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
XXX.XX.20XX..... 100 NAKİT KASASI 241 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN VARLIKLAR 600 YURT İÇİ SATIŞLAR	200 1.642,58	1.842,58

İzleyen dönemlerde; 241 DEVAM EDEN PROJE VEYA HİZMET SÖZLEŞMELERİNDEN VARLIKLAR hesabına alınan bakiye ticari alacağına dönüştüğü ölçüde (faturalandırıldığı ölçüde) 120 MÜŞTERİLERDEN ALACAKLAR hesabına aktarılacaktır. Diğer bir ifadeyle; ÖRNEK GSM operatörü, uzun süreli bir sözleşme

çerçevesinde henüz faturası düzenlenmemiş bir bakiyeyi hasılat olarak kaydetmiştir. Uzun süreli sözleşmeye dayalı olarak TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardı çerçevesinde gerçekleştirilen bu işlemler ihtiyari tahakkukları etkilemekte ve dolayısıyla kazanç yönetimi üzerinde etkili olmaktadır.

4. TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardının Kazanç Yönetimi Üzerindeki Etkisinin Ampirik Olarak İncelenmesi

TFRS 15'in hasılat standardının getirdiği yaklaşım sonucu olarak hasılatın muhasebeleştirilmesi bazı durumlarda ihtiyari tahakkukları arttırabilmektedir. Bunun başlıca örneği ise henüz faturası düzenlenmemiş işlem bedelinin hasılat olarak kaydedilmesidir. Böyle bir kayıta sözleşme varlığı olarak kaydedilen ve raporlanan bir tutar söz konusu olacak ve sözleşme süresinin uzunluğu bu tutarın önemini daha da arttıracaktır. Diğer bir ifadeyle, hasılatın erken kaydedilmesi şeklindeki bir uygulama kazanç yönetimi olasılığını da arttırmaktadır. Özellikle uzun süreli sözleşmelerin görüldüğü yazılım, telekomünikasyon, sağlık ve inşaat gibi sektörlerdeki uzun süreli sözleşmeler çerçevesinde raporlanan sözleşme varlıklarının yarattığı tahakkuklar kazanç yönetimine neden olabilmektedir.

4.1. Literatür İncelemesi

Bilimsel literatürde, kazanç yönetimi için ihtiyari tahakkuklardan yararlanılıp yararlanılmadığının tespiti amacıyla yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Burgstahler ve Dichev (1997) yapmış oldukları çalışmada, geliştirdikleri üç kazancın karşılaştırılmasına yönelik model ile firmaların raporladıkları kazançlarını gelir azalmalarına veya kayıplarına karşı kazanç yönetimi ile manipüle ettiklerine dair kanıtlar sunmuşlardır. Aynı modeli kullanan Plummer ve Mest (2001), inceledikleri işletmelerin hasılatlarını arttırarak ve faaliyet giderlerinin azaltarak kazançlarını manipüle ettiklerine yönelik kanıtlar sunmuşlardır. Marquardt ve Wiedman (2004), alacaklara yönelik tahakkuklarda anormallikler bulunup bulunmadığını araştırdıkları çalışmalarında, özellikle yeni hisse ihraç edecek olan firmaların ihtiyari tahakkuklarını arttırarak alacak bakiyelerini artırma yolu ile kazançlarını arttırdıklarını tespit etmişlerdir. Hasılatın zamanından önce kaydedilmesinin (tahakkukların arttırılmasının) kazanç yönetimine neden olduğuna yönelik Rasmussen (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise, 2001 – 2008 tarih aralığında yarı iletken endüstrisinde yer alan firmalar üzerine yaptığı araştırmada, henüz kesinleşmemiş hasılatın kaydedilmesinin kazanç yönetimine neden olduğunu ortaya koymuştur. Caylor (2010), alacakların ve ertelenmiş gelirin ihtiyari tahakkuklardan en çok etkilenecek kalemler olduğu düşüncesinden hareketle yaptığı çalışmada, alacaklardaki tahakkukların anormal düzeyde arttırıldığı ve ertelenmiş gelirlerin azaltıldığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca, IASB ve FASB arasındaki proje sonucu ortaya çıkan hasılat yaklaşımının, ABD'de 2002 yılında yürürlüğe giren Sarbanes Oxley yasasından bu yana azalan kazanç yönetimi uygulamalarını tekrar arttıracığı (hasılatın kaydedilmesinde yöneticilere tanınan takdir yetkisi ile sözleşme varlığı veya yükümlülüğü olarak raporlama yapılması ile) yönünde bir iddiaya da yer verilmiştir.

IASB tarafından IFRS 15 standardının ve FASB tarafından Muhasebe Standardı Güncellemesi (ASU) No: 2014-09 yayımlanarak yürürlüğe girdiği 2018 yılından itibaren bilimsel literatürde, beklenen bu etkinin varlığını araştıran çalışmalara da rastlanmaya başlanmıştır. Lee (2019), faturalanmamış alacaklar ile ihtiyari ve ihtiyari olmayan tahakkuklar arasında ilişki bulunup bulunmadığını incelediği çalışmada, kazanç yönetimi uygulamalarının farklı türleri ile faturalanmamış alacaklar arasında farklı türlerde ilişkiler bulunduğuna yönelik kanıtlara ulaşmıştır. Bu çalışmayı takiben; Lee ve Kwon (2020), faturalanmamış alacaklar ile kazanç yönetimi arasında ve firma değeri arasında pozitif ilişki bulunduğu yönünde hipotezi test etmiş ve incelenen firmaların faturalanmamış alacaklarının kazanç yönetimine neden olduğunu, ancak faturalanmamış alacaklar ile firma değeri arasında pozitif bir ilişki bulunmadığını (aksine negatif ilişki bulunduğunu) kanıtlayacak bulgulara ulaşmışlardır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Hipotezi

Araştırmanın temel hipotezi faturalanmamış alacakların ihtiyari tahakkuklar üzerinde etkili olduğu yönündedir. Bu hipotezin doğruluğunun tespit edilmesi, TFRS 15'e göre sözleşme varlığı olarak raporlanan tutarların kazanç yönetimine neden olduğu şeklinde bir yorumla sonuçlanacaktır. Söz konusu ilişkinin varlığı aşağıda yer alan model (1) yardımıyla belirlenecektir:

$$\hat{IT}_{i,t} = \alpha + \beta_1 SV_{i,t} + \beta_2 AK_{i,t} + \beta_3 SH_{i,t} + \beta_4 KO_{i,t} + \beta_5 B + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Modelde (1) yer alan İT bağımlı değişkeni ihtiyari tahakkukları, SV açıklayıcı değişkeni ise sözleşme varlıklarını temsil etmektedir. Model esas olarak ihtiyari tahakkuklar ile sözleşme varlıkları arasındaki ilişkiyi test etmek

amacıyla tasarlanmakla birlikte, kontrol değişkeni olması amacıyla modele aktif karlılığı (AK), satış hacmi (SH), kaldıraç oranı (KO) ve büyüklük (B) değişkenleri de eklenmiştir. Sözleşme varlığı değişkeni (SV) sözleşme varlığının logaritması, aktif karlılığı (AK) değişkeni net kar/aktif toplamı, satış hacmi değişkeni (SH) net satışların logaritması, kaldıraç oranı değişkeni (KO) toplam yükümlülükler/toplam varlıklar ve büyüklük (B) değişkeni toplam varlıkların logaritması şeklindeki hesaplamalar ile modele dahil edilecektir. İhtiyari tahakkukların tahmini ise Dechow, Sloan ve Sweeney (1995) tarafından geliştirilen Düzeltmiş Jones Modeli yardımıyla gerçekteştirilecektir. Düzeltmiş Jones Modeli ile tahmin edilen hata terimlerinden, İT değişkeni olarak yararlanılacaktır.

Düzeltmiş Jones Modeli tahmini aşağıdaki gibi yapılacaktır:

$$\frac{TT_{i,t}}{TV_{i,t-1}} = \alpha_1 \frac{1}{TV_{i,t-1}} + \alpha_2 \frac{\Delta S_{i,t}}{TV_{i,t-1}} + \alpha_3 \frac{MDV_{i,t}}{TV_{i,t-1}} + \alpha_4 AK_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

Modelde (2) yer alan TT toplam tahakkukları, TV toplam varlıkları, ΔS satışlarda önceki yıla göre değişimi, MDV maddi duran varlıkları, AK aktif karlılığını temsil etmektedir. Toplam tahakkukların hesaplanmasında Hribar ve Collins (2002) tarafından geliştirilen nakit akış yaklaşımından yararlanılmıştır. Buna göre, toplam tahakkuklar net kardan faaliyetlerden kaynaklanan net nakit akışının çıkartılması ile hesaplanmaktadır.

Araştırmada yararlanılan modellerin tahminci olarak sıradan en küçük kareler tahmincisinden yararlanılacaktır. Ancak, veri setinin kısıtlı olması nedeniyle, tahminler panel veri üzerinden gerçekteştirilecektir. Uygulanacak panel regresyon analizinde paneller arası rassal etkinin bulunup bulunmadığına ayrıca bakılması gerekmektedir. Sıfır hipotezi rassal etki modeli, alternatif hipotez ise sabit etki modeli olarak belirlenecek ve Hausman test istatistiği ile sıfır hipotezi test edilecektir.

Araştırmanın temel hipotezi, araştırma modelinde (1) yer alan ve istatistiksel olarak anlamlı olarak (İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyi %5 olarak belirlenmiştir.) tahmin edilebilmesi beklenen β₁ katsayısının işaretinin pozitif yönlü olması şeklindeydir. Diğer bir ifadeyle, incelenen şirketlerin finansal raporlarında sözleşme varlığı olarak raporladıkları tutarların ihtiyari tahakkukları arttıran önemli bir neden olduğuna yönelik kanıt sağlanması beklenmektedir.

4.3. Araştırmanın Örnekleme ve Kısıtlar

Çalışmanın örnekleme belirlenirken Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören tüm şirketler içerisinden 2018, 2019 ve 2020 dönemlerine ait yıllık finansal raporlarında sözleşme varlığı raporlayan şirketler seçilmiştir. Bu doğrultuda yapılan incelemede 18 şirketin ilgili dönemlerde sözleşme varlığı raporladığı tespit edilmiş ve örnekleme bu şirketler ile oluşturulmuştur. 18 şirketin 3 yıla ilişkin gözlemleri panel regresyon ile modellediğinden toplam 54 gözlem ile çalışılmıştır.

4.4. Araştırmanın Sonuçları

Araştırma kapsamında Düzeltmiş Jones Modeli tahmin edilmiş ve modelin hata terimlerinden ihtiyari tahakkuklar elde edilmiştir. Araştırma modeli tahmininin bağımlı değişkeni olan ihtiyari tahakkuklar ve açıklayıcı değişkenleri olan sözleşme varlığı, aktif karlılığı, satış hacmi, kaldıraç oranı ve büyüklük değişkenlerinin panel birim kök sınamaları birinci nesil panel birim kök testlerinden biri olan Levin, Lin ve Chu (2002) testinden yararlanılarak yapılmıştır. Levin, Lin ve Chu test hipotezi ve test istatistiği sonuçları aşağıdaki gibidir:

H₀: Panel ortak birim köke sahiptir. (Panel durağan değildir.)

H_A: Panel ortak birim köke sahip değildir. (Panel durağandır.)

Değişkenler	Levin, Lin ve Chu Test İstatistiği	Test İstatistiği (Prob.)
İhtiyari Tahakkuklar	-13,1409	0,0000
Sözleşme Varlığı (SV)	-2,21867	0,0115
Aktif Karlılığı (AK)	-6,59805	0,0000
Satış Hacmi (SH)	-8,01575	0,0000
Kaldıraç Oranı (KO)	-2,50483	0,0268
Büyükklük (B)	-14,4965	0,0000

Levin, Lin ve Chu (2002) test istatistiği sonuçlarına göre 0,05 anlamlılık düzeyinde incelenen panellerde ortak birim kök varlığına dair kanıtta elde edilememiştir. Buna göre verilerin düzey halde modellenmelerinin uygun olduğu sonucuna ulaşılmış ve izleyen tahminler bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.

İhtiyari tahakkukların bağımlı değişken olduğu model (1) tahmini için Hausman test hipotezi ve test istatistiği sonuçları aşağıdaki gibidir:

H_0 : Açıklayıcı Değişkenler Arasında Korelasyon Yoktur. (Rassal Etkiler Modeli)

H_A : Açıklayıcı Değişkenler Arasında Korelasyon Vardır. (Sabit Etkiler Modeli)

Test zeti	Ki-Kare Test İstatistiği	Test İstatistiği (Prob.)
Rassal Etkiler Modeli Sonucu	13,498826	0,0191

Rassal etkiler modeline göre elde edilen kuyruk olasılığı 0,05 anlamlılık değerinden düşük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmelidir. Bu sonuca bağlı olarak modelin sabit etki modeli şeklinde tahmin edilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmış ve model aşağıdaki gibi tahmin edilmiştir:

Değişkenler	Beklenen İşaret	Model Parametreleri	Test İstatistiği (Prob.)
		Bağımlı Değişken: İhtiyari Tahakkuklar (İT)	
Sabit Değer	?	3,659297	0,1432
Sözleşme Varlığı (SV)	+	0,132911	0,0057
Aktif Karlılığı (AK)	+	-0,298500	0,5350
Satış Hacmi (SH)	+	0,192429	0,0817
Kaldıraç Oranı (KO)	+	-0,265492	0,5568
Büyüklük (B)	+/-	-0,478664	0,0008

Tahmin edilen model %75 R-kare değeri (düzeltilmiş R-kare 0,54'tür) ve 0,001476 F-test istatistiği ile anlamlı bir model olarak tahmin edilmiştir. Model tahmin sonuçlarına bakıldığında sözleşme varlığı (SV) değişkenine ait parametre değerinin beklendiği gibi pozitif yönlü olarak tahmin edildiği grlmektedir. Satış hacmi (SH) ve büyüklük (B) değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bir büyüklüğe sahip olmakla birlikte parametre işaretleri beklendiği gibi tahmin edilmiştir. Ancak, aktif karlılığı (AK) ve kaldıraç oranı (KO) değişkenlerinin parametreleri istatistiksel olarak anlamlı olmadığı (t-test istatistiği 0,05 anlamlılık değerinin üzerinde olduğundan parametre değerleri istatistiksel olarak sıfıra eşittir.) grlmektedir.

Yapılan bu araştırma sonucuna göre, incelenen şirketlerin TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardına kapsamında raporladıkları sözleşme varlıkları kazanç yönetimi ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilidir. Bu sonuç, incelenen şirketlerin sözleşme varlığı olarak raporlama yapmalarının özünde kazanç yönetimi uygulamasına neden olduğuna yönelik önemli bir bulguyu ortaya koymaktadır.

5. Sonuç

Hasılat ile ilgili olarak IASB tarafından yayımlanan yeni standart ülkemizde de TFRS 15 kodlaması ile yayımlanarak 2018 yılı itibariyle yürürlüğe girmiştir. TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardının 2018 yılından bu yana uygulanmaya başlanması, hasılatın raporlanmasındaki zamanlama konusunda önemli bazı yenilikler getirmiştir. Bu yeniliklere bakıldığında, göze çarpan en önemli farklılığın henüz faturalanmamış alacakların finansal durum tablosunda sözleşme varlığı olarak raporlanmasıdır. Bu sayede finansal durum tablosuna yansıyan sözleşme varlığı kadar hasılat da kar veya zarar tablosuna yansıyabilmektedir. Özellikle uzun süreli sözleşmelerin yapıldığı sektörlerde faturalanmamış alacakların fazlalığı nedeniyle sözleşme varlığı olarak raporlama yapılması nedeniyle bu durumla daha fazla karşılaşılmaktadır.

Sözleşmeye dayalı olarak faturalanmamış alacakların hasılat olarak raporlanmasının ne gibi etkileri olabileceği düşünüldüğünde, böyle bir yaklaşımdan kazanç yönetimi aracı olarak yararlanılabileceği değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, sözleşme varlığı nedeniyle raporlanan faturalanmamış alacakların ihtiyari tahakkukları anormal düzeyde arttırması beklenmektedir. Bu beklentinin test edilmesi amacıyla; BİST'de işlem gören ve 2018-2019-2020 yıllarında finansal durum tablolarında sözleşme varlığı raporlayan 18 işletme belirlenmiş ve bu işletmelerin ihtiyari tahakkukları hesaplanmıştır. Ardından, ihtiyari tahakkuklar ile bu işletmelerin raporladıkları sözleşme varlıkları arasındaki ilişki panel regresyon modeli ile belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmadan elde edilen

temel sonuç, Lee ve Kwon (2020) tarafından yapılan çalışmanın sonucu ile de uyumlu olarak, sözleşme varlıklarının kazanç yönetimi aracı olarak kullanıldığı yönündedir.

TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardının getirdiği yeni yaklaşımın ağırlıklı olarak yazılım, telekomünikasyon, sağlık ve inşaat gibi sektörleri (Çalışmanın örneklemini oluşturan 18 şirketin tamamı bu sektörlerde faaliyet göstermektedir.) daha fazla etkileyeceği göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak bağımsız denetim çalışmalarında denetçilerin bu sektörlerde faturalanmamış alacakların hangi koşullar altında hasılat olarak muhasebeleştirildiği hususunda daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede, denetimdeki önemlilik seviyesi bu durum gözetilerek artırılabilir, raporlanan hasılatın incelenmesinde daha fazla kanıt sağlanması yoluna gidilebilir. Ayrıca, finansal tablo dipnotlarında sözleşme varlığı olarak raporlanan tutarların hangi koşullarda hasılatla yansıtıldığı hususu detaylı olarak açıklanabilir. Böylelikle, bu sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin finansal raporlarının güvenilirliği konusundaki finansal tablo kullanıcılarının taşıyabileceği endişeler de ortadan kaldırılmış olacaktır.

Kaynakça

- Ataman, Başak ve Cavlak Hakan (2017). “TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat: Temel İlkelerin İncelenmesi ve Bir Uygulama” Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 39, 2 (2017): 403 – 428.
- Burgstahler, David ve Dichev, Ilia (1997). “Earnings Management To Avoid Earnings Decreases And Losses”, *Journal of Accounting and Economics*. 24, 1 (Aralık): 99 – 126.
- Calayoğlu, İlker ve Yılmaz, Recep (2016). “TFRS 15’e Göre Yazılım Sektöründeki Sözleşmelerin Hasılatının Hesaplanması ve Tanınması”, *PESA International Journal of Social Studies*. 2, 2: 18 – 42.
- Caylor, Marcus L. (2010). “Strategic Revenue Recognition to Achieve Earnings Benchmarks”, *Journal of Accounting and Public Policy*. 29, 1 (Ocak-Şubat): 82 – 95.
- Dechow, Patricia M.; Sloan, Richard G. ve Sweeney, Amy P. (1995). “Detecting Earnings Management”, *The Accounting Review*. 70, 2 (Nisan): 193 – 225.
- Hribar, Paul ve Collins, Daniel W. (2002). “Errors in Estimating Accruals: Implications for Empirical Research”, *Journal of Accounting Research*. 40, 1 (Mart): 105 – 134.
- Lee, Namyoung ve Kwon, Kyung-Heon (2020). “Revenue Recognition On Percentage Of Completion Basis And Firm Value”, *International Journal of Business and Society*. 21, 1: 25 – 41.
- Lee, Namyoung (2019). “The Association Between Unbilled Receivables And The Type Of Earnings Management”, *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*. 23, 1: 1 – 10.
- Levin, A., Lin C.F. ve Chu C.S.J. (2002). “Unit Root Test in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties”, *Journal of Econometrics*, 108 (1), 1 – 24.
- Marquardt, Carol A. ve Wiedman, Christine I. (2004). “How Are The Earnings Managed? An Examination Of Specific Accruals”, *Contemporary Accounting Research*. 21, 2: 461 – 491.
- Plummer, Elizabeth ve Mest, David P. (2001). “Evidence On The Management Of Earnings Components”, *Journal of Accounting, Auditing and Finance*. 16, 4: 301 – 323.
- Rasmussen, Stephanie J. (2013). “Revenue Recognition, Earnings Management, And Earnings Informativeness In The Semiconductor Industry”, *Accounting Horizons*. 27, 1: 91 – 112.
- Saban, Metin; Gürkan, Serhan ve Vargün, Hakan (2019). “TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı: İnşaat Sözleşmeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 12, 1 (Mart): 43 – 64.
- Şavlı, Tuğba (2016). “UFRS 15 Kapsamında Açıklama ve Örneklerle Hasılatın Raporlanması”, *İSMMMO Yayınları* (164): İstanbul.
- Özerhan, Yıldız ve Sultanoğlu, Banu (2019). “Lisans Sözleşmelerinden Doğan Hasılatın TFRS 15 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi: Yazılım Sektöründe Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi. Özel Sayı* (2019 Ağustos): 15 – 32.
- Özerhan, Yıldız; Marşap, Beyhan ve Yanık, Serap Sebahat (2015). “IFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Standardının İrdelenmesi”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 17, 2 (Haziran): 193 – 226.
- TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat:
[https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/Mavi_Kitap/TFRS%2015\(1\).pdf](https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/Mavi_Kitap/TFRS%2015(1).pdf) (Erişim Tarihi: 09.03.2021)
<https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs15> (Erişim Tarihi: 09.03.2021)